

УДК 7.02+7.038.6+75.071.1]:(477)*Жив:003.077

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.6.5>**Го Цзінюань,**

аспірантка факультету образотворчого мистецтва
Харківської державної академії дизайну і мистецтва
ORCID ID: 0009-0002-1050-9030
491163831@qq.com

Тесленко Ірина Олегівна,

кандидат мистецтвознавства,
завідувачка кафедри аудіовізуального мистецтва
Харківської державної академії дизайну і мистецтва
ORCID ID: 0000-0001-8898-2704
teslenko.iryana@ksada.org

МІСЦЕ І РОЛЬ КАЛІГРАФІЧНИХ НАПИСІВ У ТВОРАХ ОЛЕКСАНДРА ЖИВОТКОВА

Метою дослідження є аналіз особливостей використання каліграфічних написів у творах О. Животкова як засобу художньої виразності, який поєднує традиції сакрального мистецтва, сучасної естетики та символізму. В статті проаналізовано роль текстових фрагментів в загальній композиції, їхнє символічне значення та взаємодію з цілісним візуальним образом картини. Розглядаються роботи з серії «Кіт» (2007), циклів «Дороги. Напрямок на Північний Схід» (2013), «Робота з біблійними текстами» (2012), «До питання про непальські тханки» та окремі твори інших періодів. У статті виокремлено три основні типи роботи з текстом, які простежуються в творах О. Животкова: рукописний текст, що вкриває тло зображення, текстові фрагменти у чітко окресленому полі, а також каліграфічні елементи як декоративне обрамлення. Представлено спробу інтерпретації використання означених підходів з точки зору збагачення образності художнього твору. Визначено, що текст у роботах художника виконує як семантичну функцію, так і композиційну, впливає на загальну ритміку твору. Каліграфічні написи в картинах художника взаємодіють із символами, такими як круг або хрест, що сприяє їх звучанню як образу сакрального таємного знання. У статті розглянуто зв'язок творчості О. Животкова з традиціями давніх папірусів, з середньовічним мистецтвом Далекого Сходу, де текст і зображення нерідко утворюють єдину художню структуру. Використання каліграфії як засобу художньої виразності додає роботам ефекту історичної глибини, зануреності в архайчні шари культури. Цьому сприяє нерозбірливість, іноді розмитість тексту, темне тло розташування зображення. Зазначені прийоми створюють ефект загаковості, залучаючи глядача до спроб інтерпретації змісту. Показано, що інтеграція тексту в живописний простір картин О. Животкова є важливим художнім прийомом, що надає творам миття особливого медитативного характеру, занурюючи глядача у простір смислових і візуальних взаємозв'язків.

Ключові слова: українське сучасне мистецтво, каліграфія, авторська техніка, традиція, постмодернізм, сакральне мистецтво.

Guo Jingyuan, Teslenko Iryna. THE PLACE AND ROLE OF CALLIGRAPHIC INSCRIPTIONS IN THE WORKS OF OLEXANDER ZHYVOTKOV

The aim of the study is to analyze the features of the use of calligraphic inscriptions in the works of O. Zhyvotkov as a means of artistic expression, which combines the traditions of sacred art, modern aesthetics and symbolism. The article analyzes the role of text fragments in the overall composition, their symbolic meaning and interaction with the holistic visual image of the painting. The works from the series "Cat" (2007), the cycles "Roads. Direction to the North East" (2013), "Work with Biblical Texts" (2012), "On the Question of Nepalese Thangkas" and individual works from other periods are considered. The article identifies three main types of work with text that can be traced in the works of O. Zhyvotkov: handwritten text covering the background of the image, text fragments in a clearly defined field, as well as calligraphic elements as a decorative frame. An attempt is presented to interpret the use of the above-mentioned approaches from the point of view of enriching the imagery of the work of art. It has been determined that the text in the artist's works performs both a semantic and compositional function, influencing the overall rhythm of the work. Calligraphic inscriptions in the artist's paintings interact with symbols, such as a

circle or a cross, which contributes to their sounding as an image of sacred secret knowledge. The article examines the connection of O. Zhivotkov's work with the traditions of ancient papyri, with medieval art of the Far East, where text and image often form a single artistic structure. The use of calligraphy as a means of artistic expression gives the works the effect of historical depth, immersion in archaic layers of culture. This is facilitated by the illegibility, sometimes blurring of the text, and the dark background of the image. These techniques create the effect of mystery, involving the viewer in attempts to interpret the content. It is shown that the integration of text into the pictorial space of O. Zhivotkov's paintings is an important artistic technique that gives the artist's works a special meditative character, immersing the viewer in the space of semantic and visual relationships.

Key words: Ukrainian contemporary art, calligraphy, author's technique, tradition, postmodernism, sacred art.

Олександр Животков – український художник, чия творчість вирізняється особливою чуттєвістю до форми, текстури та символіки. У багатьох його роботах, особливо починаючи від 2000-х років важливу роль відіграють каліграфічні елементи, які гармонійно інтегруються в загальну структуру композицій. Текстові фрагменти в роботах художника утворюють враження архайчності, нагадують про традицію давніх рукописів і заглиблюють в традиції культур Сходу – з притаманним їм синкретизмом тексту та зображення. Використання рукописних фрагментів в живописних та графічних роботах митця посилює їхнє символічне навантаження – автор ніби створює місток між сучасністю і давно минулою традицією манускриптів, літописів та іконопису, що вказує на постмодерністичний метод його творчості. Текст в роботах О. Животкова одночасно виступає як семантичний елемент та як структурна частина композиції, яка задає ритм роботи. У якості художнього прийому митець нерідко використовує нерозбірливість написання літер і багатошаровість рукопису, що додає роботам ефекту старовинності, а відповідно й загадковості, яка спонукає глядача уважно вдивлятися у зображення.

На сьогодні окремих досліджень, присвячених аналізу ролі текстів в роботах О. Животкова немає, однак дослідники творчості художника, такі як О. Петрова, О. Авраменко, К. Донін, І. Балтазюк, Д. Корсунь звертають увагу на цю особливість його манери [1–4, 5, 6, 7, 8, 9]. Так, мистецтвознавиця, мисткиня і філософиня О. Петрова в статті, присвяченій висвітленню філософсько-естетичного змісту творчості художника відзначає, що введені до композиції виконані каламусом тексти доцільно розглядати в контексті протоархайки як стилістичної складової художнього

висловлювання митця. Щоправда, на нашу думку, більш коректним було б визначення «неопротоархайка», оскільки термін «протоархайка» тісно пов'язаний із сталим уявленням про історичні етапи розвитку світового мистецтва і вживати його по відношенню до мистця-постмодерніста можна з великою долею умовності.

Як стилістичний анахронізм кваліфікує цю тенденцію Г. Вишеславський, характеризуючи мистецькі пошуки художників «Нової хвилі», які уникали в своїй творчості політичної тематики, натомість перебували у діалозі з історією мистецтва, що обумовило їхню любов до праісторичних культур, роботу з архайкою (українською чи інших народів), повагу до європейських модерністських рухів «зеро», «інформель» [10, с. 96].

На наявність парафраза сакральних текстів в серії робіт О. Животкова «До питання про непальські *тханки*» вказує О. Авраменко. Вона припускає, що в такий спосіб художник здійснює власні повсякденні записи на роботах, тим самим уможливно перетворює кожен миттєвий людський буття на священну мить» [5, с. 202]. Також, О. Авраменко вказує і на іншу функцію каліграфії, яку вона виконує в роботах митця – орнаментальну. Вона зазначає, що «написи набирають сили зображення, чарівливого ритмізованого орнаменту, вплетеного в композицію» [5, с. 203]. Дослідниця підкреслює, що їх можна читати, а можна сприймати як візерунок та інтерпретує використання О. Животковим текстових фрагментів як прагнення зрілої людини «озвучити» сокровенні глибини власної душі [5, с. 203].

Арт-куратор та фотограф К. Донін звертає увагу на те, що в окремих серіях О. Животков пише тексти «всюди»: «збоку, ззаду; він

закопується в дерево і кладе туди інший шматок дерева» та зазначає, що художник «пише нерозбірливим шрифтом, таким, який ви очікуєте побачити від лікаря загальної практики чи будь-якого іншого високоосвіченого професіонала, який просто робить записи, з яких ви можете прочитати свій діагноз і прочитати свої молитви» [6, с. 37]. К. Донін поетично формулює, що текст в роботах О. Животкова – це своєрідний «транспортний засіб, за допомогою якого ви можете досягти свого Бога, попросити керівництва або зрозуміти інший вимір, який наблизить до духовного виміру» [6, с. 37].

Отже, можна констатувати що ряд авторів (К. Донін, Д. Корсунь) виділяють наступні тексти, введені в поле зображення надають живопису О. Животкова інтертекстуальності. Д. Корсунь пише, що їх можна сприймати як «послання автора або навпаки, запис прийнятого автором послання» [9, с. 62]. К. Донін трактує нерозбірливість письма як ознаку високоосвіченого професіонала – в даному випадку художник постає як посередник між божественним і людським, що нагадує роль художника в системі сакрального мистецтва Середньовіччя. Інші функції текстових фрагментів в картинах О. Животкова – фіксація миттєвості (О. Авраменко), вираження авторської програми твору (І. Балтазюк) і, за О. Петровою, введення тексту у поле зображення як художній засіб, що формує протоархаїчну стилістику творів художника.

Додамо, що використання каліграфічних написів варіюється О. Животковим від серії до серії, простежуються певні закономірності звернення до текстових фрагментів у композиціях, вимальовується типологія функціонування писемних фрагментів в роботах, що потребує подальшого дослідження, результати якого викладені в запропонованій статті.

Матеріали та метод. Матеріали дослідження складають роботи О. Животкова із циклів «Дороги. Напрямок на північний Схід» (2013), «Робота з біблійними текстами» (2012), «До питання про непальські тханки», а також певна кількість робіт різних етапів творчого шляху художника. До матеріалів дослідження відносяться також праці, присвячені творчому

доробку Олександра Животкова та дослідження, в яких аналізуються загальні тенденції розвитку українського мистецтва постмодерної доби [2, 10]. Методологія дослідження поєднує формально-стилістичний, семантичний, контекстуальний аналіз.

Результати. Для аналізу було відібрано роботи Олександра Животкова, в яких простежується введення тексту у поле зображення як художній прийом. У Животкова простежується декілька типів використання тексту в композиції, а саме: рукописний текст, який повністю вкриває тло, на якому розташований центральний фігуративний елемент картини (рис. 1, рис. 2, рис. 3, рис. 4); другий варіант – «врізання» текстового фрагменту в композицію в чітко окреслене, правильної геометричної форми поле, на зворотному боці роботи (рис. 6, 7, 8); третій спосіб роботи з текстом – «скоропис як рама» – рукописний текст, який розташований на рамі картини або так, що він обрамляє зображення (рис. 11, 12).

Поєднання зображення і тексту, які утворюють єдину композицію, простежуємо в «Роботі № 2 із серії «Кіт». Текст, що оточує центральне зображення, розташований на межі рами і самого полотна. Він виконує роль декоративного елементу, оскільки формує мерехтливий ритм простору, а також сприяє створенню ефекту недомовленості, транслює певну ідею про зміст, який вислизає від глядача, трансформуючись у текстові рядки, які складно прочитати. Стиль написання тексту нагадує спонтанні записи чи замітки, які виглядають як нотатки автора «на полях», що єднає підхід художника з традицією

Рис. 1. Олександр Животков. Робота № 2 із серії «Кіт». 2007

**Рис. 2. Олександр Животков.
Робота № 1 з циклу «Робота з біблійними
текстами». 2012**

**Рис. 3. Олександр Животков.
Робота № 2 з циклу «Робота з біблійними
текстами». 2012**

**Рис. 4. Робота № 13 із серії
«До питання про непальські тханки»**

**Рис. 5. Утагава Кунійосі.
50 героїчних історій Тайхейкі. 2009. 1847–1850**

середньовічних рукописів, наголошуючи на підкресленій рукотворності зображення.

Форма букв нерівномірна, експресивна, що додає ефекту імпульсивності, відчуття того, що думки записувалися на хвилі натхнення, тож автор в такий спосіб символічно фіксує момент «тут і зараз», апеляція до якого при-
таманна творчості О. Животкова і цілому.

Текст в цій картині не тільки оточує фігуру, а ніби «проростає» в простір зображення і ця взаємодія надає роботі відчуття живого діалогу між мовою та образом. Відсутність

рамок дозволяє рядкам гармонійно вписуватися в загальний стиль зображення.

Так само невід'ємною частиною композиції стає текст в картинах серії «Робота з біблійними текстами» (рис. 2, 3), «До питання про непальські тханки» (рис. 4) де він виконує кілька важливих функцій. По-перше, відбувається жива взаємодія тексту та інших елементів і глядач спостерігає, як текст накладається на графічні форми і стає їхньою частиною, що створює єдність між словом і малюнком. Для більш виразної демонстрації

Рис. 6. Олександр Животков. Робота № 4 з циклу «Дороги. Напря́м на Північний Схід». 2013. Авторська техніка. Зворотній бік

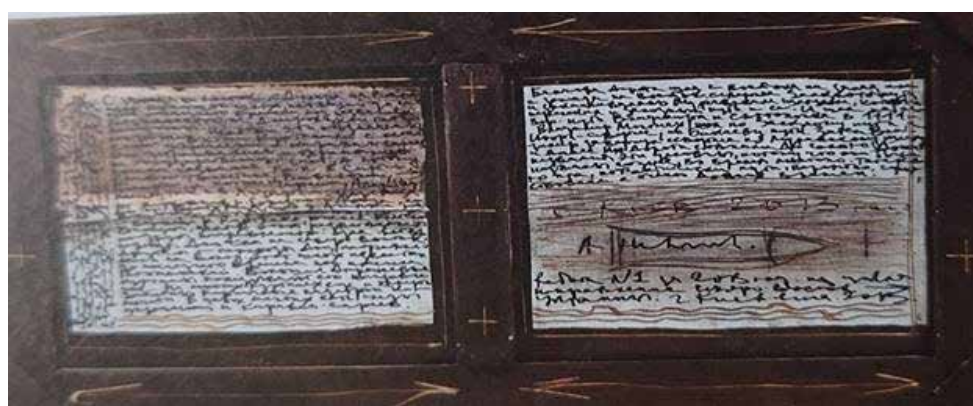

Рис. 7. Олександр Животков. Робота № 1 з циклу «Дороги. Напря́м на Північний Схід». 2013. Авторська техніка. Зворотній бік

Рис. 8. Олександр Животков. Робота № 5 з циклу «Дороги. Напря́м на Північний Схід». 2013. Авторська техніка

того, як функціонує текст в полі зображення було проведено порівняльний аналіз роботи О. Животкова із циклу «До питання про непальські тханки» (рис. 4) і японської гравюри *укійо-е*, в якій текст вкриває майже повністю вільне тло зображення. Аркуш Утагава Кунійосі із серії «50 героїчних історій Тайхейки» (1847–1850) презентує абсолютно

іншу художню традицію – це японська ксилографія *укійо-е* пізнього періоду Едо, однак, нас цікавить саме прийом поєднання тексту і зображення в одній площині аркуша (рис. 5). Як відомо, в героїчній гравюрі (*муся-е*) текст підтримував зображення змістовно – в ньому розкривалася історія зображеного персонажа, тож прийом поєднання тексту і зображення

Рис. 9. Грецький магічний папірус. 4 ст. н. е.

Рис. 10. Папірус Едвіна Сміта. XVI ст. до н. е.

був обумовлений тематикою і функцією гравюри в міській культурі середньовічної Японії. На контрасті з гравюрою особливо фактурно проступає естетична та символічна функція тексту у Животкова: скоропис композиційно врівноважує зображення і стає частиною його структури. Дрібні літери утворюють рядки, в яких відчувається експресія авторського висловлювання, втім, як часто у спостерігаємо у художника – легко прочитати

його не вдасться, тож у поєднанні з центральним напіваабстрактним, монументальним узагальненим образом він додає роботі ефекту загадковості і нібито уособлює послання із глибини віків.

Знов ми спостерігаємо, як використання рукописного шрифту додає роботі відчуття особистого втручання автора та автентичності.

Окреме місце серед каліграфічних фрагментів в творах О. Животкова посідають

Рис. 11. Олександр Животков. Місце Могриця. Груновка. Миропілля. До дня народження Миколи Шудри. 2010

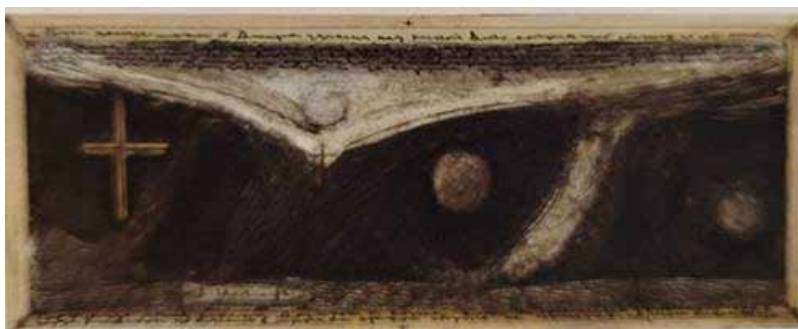

Рис. 12. Олександр Животков. Київські пагорби. 2012

великі тексти, розташовані на зворотному боці картин (рис. 6, 7, 8). Прочитати їх повністю неможливо, око вихоплює лише окремі слова і глядач переживає відчуття маленької перемоги або радості першовідкривача. Як відмічає дослідниця І. Балтазюк, «побудова композиції бере витoki у стародавній писемності, коли один символ може символізувати слово, речення і навіть цілий текст» [7, с. 62]. На підтвердження самостійної ролі тексту наведемо поетично виразний опис тексту як повноправного учасника композиції у О. Животкова, який дає мистецтвознавець Д. Корсунь: «Тексти нашаровуються, провалюються, горбляться, розмиваються, течуть по руслах, розжарюються і остигають <...> вони змінюють семантику» [9, с. 214]. Як можна помітити стиль написання текстів нагадує давньоєгипетські та грецькі папіруси (рис. 9, 10).

Текст в сприйнятті глядача набуває змістовного навантаження, яке доповнює або контрастує з графічною частиною роботи. Він, на нашу думку, існує в просторі зображення як самостійна одиниця, не є коментарем та поясненням до зображення і виконує роль засобу вираження думок та почуттів автора, перш за все, за рахунок своїх візуальних характеристик: ритміки, товщини лінії і сили натиску, тощо.

Тому важливо наголосити на декоративній функції тексту. Літери і слова вписані у загальну структуру роботи виглядають як орнамент, певний рисунок, що додає графічній складності роботі. Крім того, розташування тексту і розмір літер створюють певний ритм і динаміку. Важливу роль в стилістичному рішенні роботи відіграє фактура написання – нерівність ліній і нерозбірливість його частин створюють ефект старовинного документа, що надає роботі в цілому ефект історичності. Виникає своєрідна містифікація: глядач відкриває для себе зворотній бік роботи, щільно вкритий рядками тексту, і на мить у нього виникає відчуття, що в них криється ключ до вичерпного розуміння художнього твору, бо європейській культурі як культурі книги, з її глибокими традиціями коментування притаманна особлива повага до слова і тексту. Тож якщо зміст фактично абстрактної роботи

вислизає чи передбачає безліч трактувань, то текст дає надію, яка в свою чергу так само лишається примарною, бо текст прочитати практично неможливо. І тоді мереживо скоропису стає тим самим прийомом формуванню простору для медитативного споглядання.

Важливо звернути увагу й на те, що в окремих роботах текст розміщено у контексті символів, таких як круг та хрест – архаїчних за походженням, що вертають глядача у дохристиянську добу і це підсилює символічне звучання робіт (рис. 11, рис. 12). Враження старовинності закріплює загальний колорит картин О. Животкова – приглушений, з переважанням темних землястих натуральних відтінків.

Висновки. Таким чином, як показав аналіз наведених робіт, порівняння різних способів роботи з каліграфічними фрагментами, можна стверджувати, що текст в роботах Олександра Животкова перш за все, є важливим елементом зображення та засобом художньої виразності. Він також дозволяє глядачеві поєднувати візуальне сприйняття із розумовим осмисленням. Поєднання образу та тексту обумовлює багатозначність робіт художника: текст підсилює образ та навіть створює можливість різних інтерпретацій. Нерозбірливість тексту стає певним тригером для глядача – з одного боку ритміка тексту дозволяє відчутти емоцію художника і водночас, глядач, в намаганні розшифрувати стрімкий візерунок текстових рядків знов і знов відчувається відкривачем прихованого одкровення. Текст інтегрується в поле зображення як повноправний виражальний засіб сучасного мистецтва, який співіснує з візуальним образом і додає йому нового сенсу.

Каліграфічні елементи надають роботам художника ритмічності: скоропис О. Животкова у поєднанні з обмеженою палітрою кольорів, акцентуацією уваги на фактурі та формі набуває в роботах митця візуальної чіткості, простоти і через це сприймається як потужний виразний елемент зображення.

За допомогою каліграфічних фрагментів художник створює діалог між сучасним мистецтвом і традиціями. Його роботи, як було показано, перебувають в комунікації з широким

спектром художніх шкіл різних часів та народів – від писемної традиції давнього світу, європейських середньовічних кодексів до традиції середньовічного мистецтва Сходу (Японії, Китаю, Індії). В такий спосіб відбувається наближення до прихованого, на очах глядача матеріальне ніби перетворюється на духовне і сакральне.

Література:

1. Петрова О. Білі вікна, чорні дороги. Протоархаїка Олександра Животкова. Третє Око: Мистецькі студії: Монографічна збірка статей. Ін-т проблем сучас. мистец. АМ України. К. : Фенікс, 2015. С. 316–324.
2. Петрова О. Мистецький Київ 1990-х. Реконструкція. Київ: Publish Pro, 2019. 480 с.
3. Петрова О. Парадоксальний час та метафора у проєктах українського контемпорарі арт. Третє Око: Мистецькі студії: Монографічна збірка статей. Ін-т проблем сучас. мистец. АМ України. К. : Фенікс, 2015. С. 74–88.
4. Петрова О. Міфологія Олександра Животкова. Дзеркало тижня. 2017. 09 червня. URL: http://zn.ua/ukr/ART/mifologiya-oleksandra-zhivotkova-245070_.html (дата звернення: 10.10.2023)
5. Аврамеко О. Запрошення до медитації. Капітал. 6 грудня 2013, п'ятниця, №162 (162)
6. Donin K Variations in stone. Alexander Zhyvotkov. Cardboard. Wood. Stone. Kyiv: Stedley Art Foundation, 2018. 176 p.
7. Балтазюк І. Символи-домінанти етносу у творчості київських митців. Українська академія мистецтва. 2022. Вип. № 32. С. 59–66.
8. Балтазюк І. Роль архетипів у збереженні національної ідентичності. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends. Volume 4. July 24, 2020. Oxford, United Kingdom. P. 125–127.
9. Цит по: Балтазюк І. Символи-домінанти етносу у творчості київських митців. Українська академія мистецтва. 2022. Вип. № 32. С. 59–66.
10. Вишеславський Г. Contemporary art України – від андеграунду до мейнстріму. Київ : ІПСМ НАМ України, 2020. 256 с.: іл.

References:

1. Petrova, O. (2015). Bili vikna, chorni dorohy. Protoarkhaika Oleksandra Zhyvotkova [White Windows, Black Roads. Protoarchaic by Alexander Zhyvotkov]. *Tretie Oко: Mystetski studii: Monohrafichna zbirka statei. In-t problem suchas. mystets. AM Ukrainy. – Third Eye: Mystical Studies: Monographs of the State. Art Studios: Monographic Collection of Articles. Institute for Problems of Contemporary Art*. Kyiv: Feniks. 316–324 [in Ukrainian]
2. Petrova, O. (2019). *Mystetskyi Kyiv 1990-kh. Rekonstruktsiia. [Artistic Kyiv 1990s. Reconstruction]*. Kyiv: Publish Pro [in Ukrainian].
3. Petrova, O. (2015). Paradoksalnyy chas ta metafora u proektakh ukrainskoho kontemporari art. [Paradoxical time and metaphor in Ukrainian contemporary art projects]. *Tretie Oко: Mystetski studii: Monohrafichna zbirka statei. In-t problem suchas. mystets. AM Ukrainy. – Third Eye: Mystical Studies: Monographs of the State. Art Studios: Monographic Collection of Articles. Institute for Problems of Contemporary Art*. Kyiv: Feniks. 74–88 [in Ukrainian].
4. Petrova, O. (2017). Mifologiya Oleksandra Zhivotkova [The Mythology of Olexander Zhyvotkov]. *Dzerkalo tizhnya*. 2017. 09 chervnya – Mirror of the Week. Retrieved from https://zn.ua/ukr/ART/mifologiya-oleksandra-zhivotkova-245070_.html [in Ukrainian].
5. Avrameko, O. (2013). Zaproshennia do medytatsii [Invitation to Meditation]. *Kapital*. 6 hrudnia 2013, piatnytsia, №162 (162) [in Ukrainian]
6. Donin, K. (2018). Variations in stone. [Alexander Zhyvotkov. Cardboard. Wood. Stone]. Kyiv: Stedley Art Foundation 176 p. [in Ukrainian]
7. Baltazyuk, I. (2022). Symvoly-dominanty etnosu u tvorchosti kyivskykh myttsiv [Dominant symbols of ethnicity in the work of Kyiv artists]. *Ukrayinska akademIya mistetstva – Ukrainian Academy of Arts*. 32, 59–66 [in Ukrainian]
8. Baltazyuk, I. (2020). Rol arkhetyviv u zberezheni natsionalnoi identychnosti [The role of archetypes in preserving national identity]. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. Volume 4. July 24, 2020. Oxford, United Kingdom. P. 125–127. [in Ukrainian]
9. Cit.: Baltazyuk, I. (2022). Symvoly-dominanty etnosu u tvorchosti kyivskykh myttsiv [Dominant symbols of ethnicity in the work of Kyiv artists]. *Ukrayinska akademIya mistetstva – Ukrainian Academy of Arts*. 32, 59–66 [in Ukrainian]
10. Vysheslavskiy, G. (2020). Contemporary art Ukrainy – vid andehraundu do meinstrimu. [Contemporary art of Ukraine – from underground to mainstream]. Kyiv: IPSM NAM of Ukraine, 2020. 256 [in Ukrainian]